

LBRIS

We know
books

**VIATA PE FRONT
ÎN SCRIERI PERSONALE**

Anemari Monica Negru,
editor

ediția a II-a

CETATEA DE SCAUN
EDITURA

Editor: Anemari Monica Negru

Redactor: Mirela Ivan Nobel

Tehnoredactare: Adriana Andreiaș

Coperta: Andrei Mărgărit, colorizare Ionica Dogaru

Foto coperta I: *Soldăți în tranșee - Pralea, martie 1917*, Fototeca Arhivelor Naționale ale României (FIV18512)

Foto coperta IV: Fototeca Arhivelor Naționale ale României (BU-F-01073-2-01971-1)

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Viața pe front în scrieri personale / ed.: Anemari Monica Negru. -

Ed. a 2-a. - Târgoviște : Cetatea de scaun, 2025

ISBN 978-606-537-776-9

I. Negru, Anemari-Monica (ed.)

94

821.135.1

Toate drepturile de reproducere, integral sau parțial, prin orice mijloace, inclusiv stocarea neautorizată în sisteme de căutare sunt rezervate. Reproducerea se poate face doar cu acordul scris al editurii, cu excepția unor scurte pasaje care pot constitui obiectul recenziilor și prezentărilor.

ISBN 978-606-537-776-9

Copyright Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2019-2025

email: editura@cetateadescaun.ro www.cetateadescaun.ro

Cuprins

PREFAȚĂ	7
Nota editorului	15
ABREVIERI	21
Lista documentelor	23
DOCUMENTE VIAȚA PE FRONT ÎN SCRIERI PERSONALE	31
I. Primul Război Mondial din diverse perspective umane – scriitori, cercetași, medici, militari, prizonieri români.	31
II. Momente din război în memorii, jurnale, scrisori, cărți poștale.	216
III. Rezistența femeilor în Capitala ocupată.	482
INDICE ANTROPONIMIC	519
INDICE TOPONIMIC	533

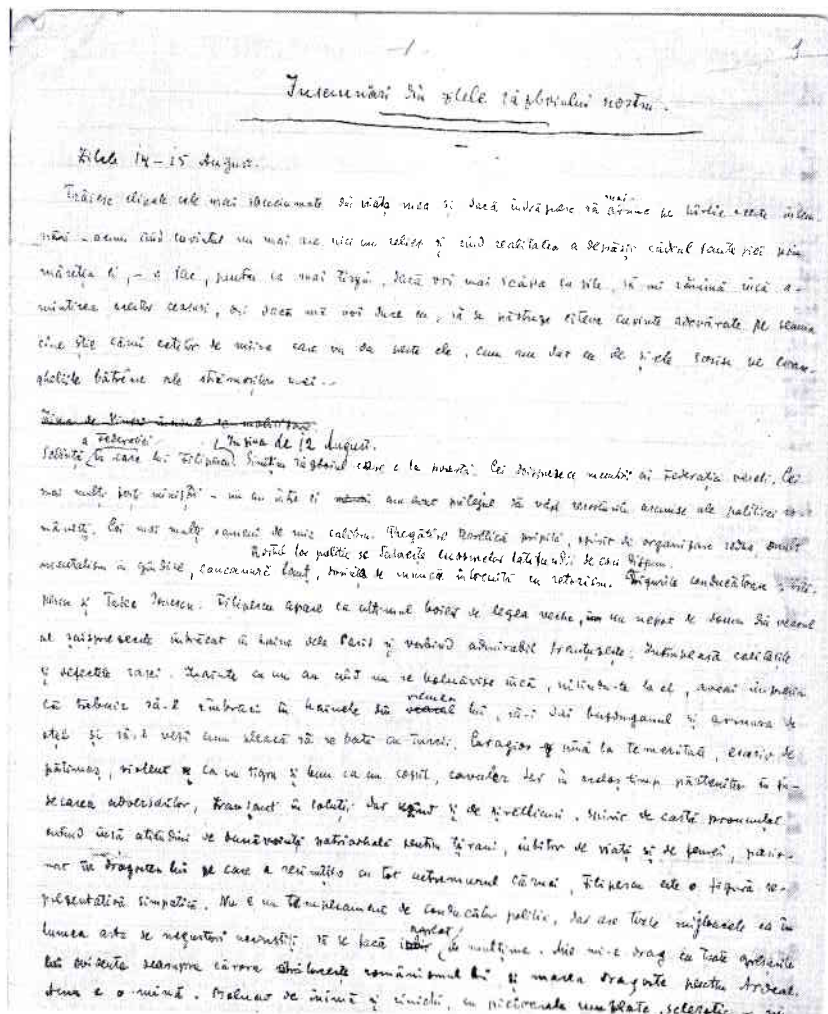
DOCUMENTE
VIAȚA PE FRONT ÎN SCRIERI PERSONALE

**I. Primul Război Mondial din diverse perspective umane
– scriitori, cercetași, medici, militari, prizonieri români.**

1. *Fotografia lui Octavian Goga (1881-1938), scriitor, om politic, militant pentru unirea Transilvaniei cu România.*

ANR, Colecția Documente Fotografice, F I, 8589.

Însemnări din zilele războiului nostru

Zilele 14-15 August.

Trăiesc clipele cele mai zbuciumate din viața mea și dacă îndrăznesc să mai arunc pe hârtie aceste însemnări – acum, când cuvântul nu mai are nici un relief și când realitatea a depășit cadrul fanteziei prin măreția ei – o fac pentru ca, mai târziu, dacă voi mai scăpa cu zile, să-mi rămână încă amintirea acestor ceasuri, ori, dacă mă voi duce eu, să se păstreze câteva cuvinte adevărate pe seama cine știe cărui cetitor de mâine care va da peste ele, cum am dat eu de șirele¹ scrise pe evangheliile bătrâne ale strămoșilor mei.

Sedintă a Federației² în casa lui Filipescu³, în ziua de 12 august. Simțim războiul care e la poartă. Cei douăsprezece membri ai Federației veseli. Cei mai mulți foști miniștri – nu au între ei am avut prilejul să văd resorturile ascunse ale politicii românești. Cei mai mulți oameni de mic calibru. Pregătire teoretică pripită, spirit de organizare redus, mult orientalism în gândire, cancanuri lanț, dorința de muncă înlocuită cu retorism. Rostul lor politic se datorește enormelor latifundii de care dispun. Figurile conducătoare: Filipescu și Take Ionescu⁴. Filipescu apare ca ultimul boier de legea veche, un nepot de domn din veacul al șaisprezecelea, îmbrăcat în haine de la Paris și vorbind admirabil franțuzește. Întrupează calitățile și defectele rasei. Înainte cu un an, când nu se bolnăvise încă, uitându-te la el, aveai impresia că trebuie să-l îmbraci în hainele din vremea lui, să-i dai buzduganul și armura de oțel și să-l vezi cum pleacă să se bată cu turcii. Curajos până la temeritate, excesiv de pățimaș, violent ca un

¹ Cu sensul de șirurile, rândurile (n. ed.).

² „Federația Unionistă” a fost înființată în 1915 de membrii Partidului Conservator și politicieni ardeleni și avea ca obiectiv unirea Transilvaniei cu România (n. ed.).

³ Nicolae Filipescu (1862-1916), studii juridice, publicist, om politic conservator, ministru de război, unionist. A fost primar al Bucureștiului și a introdus primul tramvai electric. Fiind bolnav de inimă și rinichi, a murit la 54 de ani (n. ed.).

⁴ Take Ionescu (1858-1922), avocat, om politic conservator, unionist, a întemeiat Partidul Conservator Democrat, a fost ministru de stat (1916-1917), vicepreședinte al Consiliului de Miniștri (iul. 1917-ian. 1918) (n. ed.).

¹ Acest manuscris a fost publicat în revista *Magazin Istoric*, nr. 9-10/1997 și *Revista de Istorie Militară*, nr 5-6 (97-98)/2006, p. 32-43 (n. ed.).

tigru și bun ca un copil, cavalier, dar în același timp părtinitor în judecarea adversarilor, tranșant în soluții, dar uzând și de șiretlicuri. Spirit de castă pronunțat, având însă atitudini de bunăvoință patriarhală pentru țărani, iubitor de viață și de femei, pasionat în dragostea lui pe care a resimțit-o cu tot cutremurul cărnii, Filipescu este o figură reprezentativă simpatică. Nu e un temperament de conducător politic, dar are toate mijloacele ca în lumea asta de negustori necinstiți să se facă agreat de mulțime. Mie mi-e drag cu toate greșelile lui evidente, deasupra cărora strălucește românismul lui și marea dragoste pentru Ardeal. Acum e o ruină. Bolnav de inimă și rinichi, cu picioarele umflate, sclerotic, nu i-au mai rămas decât lacrimile pe care le plânge de câte ori o veste de eroism francez sau român îi ajunge la urechi.

Take Ionescu – conul Take cum îi zice anturajul lui și cum eu nu i-am putut zice niciodată – e un temperament cu totul opus. Ai putea spune că în el se concentrează caracterul burgheziei muntenești improvizate. Inteligență de suprafață admirabilă, splendid jongleur al frazei, comprehensiune fulgerătoare a momentului, elastic în interpretările morale, spirit de politician determinat de echilibrul momentului, fără o linie dreaptă, urând pe boieri și frizând demagogia, dar nesimțindu-se bine decât în societatea lor, lipsit de orice concepție religioasă, fără preocupări în fața morții, ușuratic și laudăros, dar în definitiv bun la inimă și serviabil, extrem de muncitor dar cu înclinări de ciocoism, nu mă mir deloc că Take Ionescu s-a ridicat în Țara românească, nu cred însă că în Occident ori într-o țară de echilibru ca Anglia, ar fi dus-o așa de departe. De multe ori mă găsesc în acord cu el, fiindcă are în mod pronunțat intuiția realității, niciodată însă nu m-am simțit în asociere sufletească. Mi-a făcut toate serviciile, mi-a câștigat bani împrumut, mi-a făgăduit de la început un minister, m-a declarat „geniu” în articolul lui din „La Roumanie”, am rămas însă în fața lui ca lângă o femeie care-și dă silința zadarnic s-o iubești și nu reușește, fiindcă nu-ți inspiră senzația unei siguranțe morale.

Dintre ceilalți, Delavrancea¹ mi-e mai aproape. Romantic de școală veche, grandilocvent și gesticulator, nenea Barbu habar n-are de politică, n-a cetit cărți de vreo douăzeci de ani, urăște pe nemți din instinct țărănesc, admiră Franța și Italia fiindcă vede în ele patria gestului, ține la Ardeal dintr-un fel de patimă mai mult literară decât politică și mă îmbrățișează cu-o dragoste adevărat paternă. Nu e lipsit de oarecare chibzuială economică, deși s-ar părea fire de artist risipitor – țăranul însă l-a biruit pe boem. După primele luni m-a prins în dragoste și de atunci – fiindcă e un încorigibil vânturător de vorbe mari, mă acopere de laude în care crede negreșit. Cu toate defectele lui, el rămâne o icoană simpatică, fiindcă nervii lui au vibrat totdeauna...

Ceilalți: Grădișteanu² o cinstită mediocritate, bun cunoscător al relațiilor noastre geo- și etnografice; M. Cantacuzino³, om mediocre cu oarecare echilibru în gândire și păstrând scrupule în a-și îngriji discursurile – având visuri de șefie; Olănescu⁴, boier bătrân și șiret; Istrate⁵, prototipul simplității rustice; doctorul I. Cantacuzino⁶, un splendid exemplar de om occidental, cu multe naivități de-ale omului care nu-și cunoaște mediul, vede chestiunea Ardealului prin vitraliile

¹ Barbu Ștefănescu Delavrancea (1858-1918), scriitor, avocat, academician, om politic conservator, unionist, deputat de Prahova, de Putna, primar al Capitalei, ministru al Industriei și Comerțului (1917-1918) (n. ed.).

² Ioan (Ionaș) Grădișteanu (1861-1932), om politic conservator, ministru al lucrărilor publice, unionist (n. ed.).

³ Mihail G. Cantacuzino (1867-1928), om politic conservator, cu vastă cultură, un bun orator, ministru al justiției (1910-1913, 1916-1918) (n. ed.).

⁴ Constantin Olănescu (1845-1928), inginer-șef al concesiunii Strusberg pentru construcția liniei ferate București-Craiova, om politic conservator, deputat, ministru al Lucrărilor Publice (1891-1895) (n. ed.).

⁵ Constantin I. Istrati (1850-1918), medic, om politic, președinte al Academiei Române (1913-1916). A fost ministru al Lucrărilor Publice, al Agriculturii, iar în anii 1916-1917 al Industriei și Comerțului (n. ed.).

⁶ Ioan Cantacuzino (1863-1934), medic, profesor universitar, bacteriolog de renume mondial. A organizat și a condus Serviciul de apărare sanitară (1916-1918) (n. ed.).

distruse ale catedralei de la Rheims; N. Xenopol¹, deștept și harnic, fără însă a-ți inspira încrederea de a-i lăsa pe mână o avere de administrat fără control...; Părintele Lucaciu², figură dezagreabilă de retor iubitor de vin bun și de femei, nu lipsit de oarecare șiretenie provincială, pomanagiu de toate ușile, visând pronunțiate, meetinguri și banchete – omul ăsta a restatornicit în opinia celor de aici imaginea tradițională a ardeleanului, care din martiriu câștigă pentru bucătărie... Să nu uităm nici pe Mândrescu³, care trebuia să fie între noi, fiindcă este o lege eternă ca fiecare idee să-și aibă și nebunii ei... (Deci ăsta este nebunul antipatic – pretențios și sgomotos). La urma convoiului, C. Dissescu⁴, tip de grec șiret și putred la suflet, care pentru bani nemțești pleda procesului banditului Bogdan-Pitești – împotriva lui Delavrancea și T. Ionescu – asistând totodată și la lucrările Federației. La ședință mai asistă din când în când și C. Cantacuzino-Pășcanu⁵, nabab execrabil de prost, care deschidea însă punga când cereau împrejurările...

În această societate, care avea darul să reprezinte – așa cum era ea – politica din ultimul sfert de veac a României, am petrecut doi ani din viața mea; m-am ales cu impresia că pătura conducătoare a acestui neam nu e pregătită sufletește pentru o operă mare; că puterea de idealism, de îndrăzneală și de sacrificiu e paralizată de dorința de-a parveni. Opinia publică neexistând, banul nemțesc și-a făcut mendrele cumpărând în toate părțile.

¹ Nicolae Xenopol (1858-1917) a fost fratele istoricului A. D. Xenopol, a susținut intrarea României în război alături de Antanta. A fost primul trimis oficial al României la Tokyo (*n. ed.*).

² Vasile Lucaciu (1852-1922) preot, scriitor, om politic, un lider al Partidului Național Român din Transilvania, unul din inițiatorii Memorandumului (*n. ed.*).

³ Simion C. Mândrescu (1864-1947), filozof, profesor universitar și om politic. A susținut intrarea României în război alături de Antanta. A organizat în Italia unități militare din români transilvăneni (*n. ed.*).

⁴ Constantin C. Dissescu (1854-1932), jurist, profesor de drept, om politic de orientare conservatoare, ulterior liberală, ministru al justiției. A fost unul din liderii „Federației Unioniste” (*n. ed.*).

⁵ Constantin Cantacuzino-Pășcanu (1856-1927), studii juridice la Paris, om politic, lider conservator, deputat, senator, președinte al Adunării Deputaților (*n. ed.*).

Politicește eu nu puteam avea alt rost decât să mă atașez acestor elemente de opoziție a guvernului Brătianu – menit să aibă o atitudine de duplicitate și condamnat să tolereze propaganda germano-maghiară. Din primul moment, când la Paris – unde m-a apucat izbucnirea războiului – am văzut intrarea Angliei alături de Franța și Rusia, am înțeles că rostul României este alături de Italia, care și-a declarat neutralitatea, și-am înțeles că se pune problema Ardealului. Am tras deci toate consecințele acestei credințe și, vreme de doi ani, cât a ținut neutralitatea Regatului, m-am sbuciumat aici, făcând în cadrul slăbiciunilor mele omenești tot ce mi-a stat în putință. Nu știu dacă voi mai scăpa cu zile din acest grozav război. Cu sufletul meu însă sunt împăcat, fiindcă contrar oamenilor conducători din Ardeal, care nu s-au putut ridica la nici o concepție de elementar sacrificiu, am avut în mod mai clar intuiția realității. Ca om care-mi dau seama de evoluția istoriei noastre, de asemenea pot muri liniștit acum când văd că biata țară românească a ajuns să declare război pentru încorporarea Ardealului. Asta este pentru orice cunoscător al trecutului nostru de umilință o așa de mare satisfacție, încât se poate muri pe urma ei.

După aceste rânduri aruncate în pripă, din care se poate alege cadrul în care m-am mișcat, voi însemna aici începând cu primele zile ale mobilizării, tot ce mi se pare de seamă de pe timpul războiului.

11 august. Joi, la ședința Federației, nimic limpede încă asupra situației, deși se simte atmosfera critică. În discuție e chestiunea guvernului național și e unanimă protestarea împotriva ideii de-a fi introdus Marghiloman¹. Se relevă și afacerile interne din Ardeal neutru, care opoziția nu are încă nici o soluție, deși își dă seama că partidul liberal, care vrea să folosească acest război pentru întărirea lui e mai pregătit și, după vorba lui T. Ionescu, în fiecare sat ocupat

¹ Alexandru Marghiloman (1854-1925), lider politic conservator, a deținut mai multe portofolii în diferite cabine conservatoare. În 1914 s-a pronunțat pentru neutralitatea României și a rămas în Bucureștiul ocupat, ca rezervă politică. A fost președintele Crucii Roșii Române în anii 1914-1925. A fost prim-ministru în perioada 5 martie-24 octombrie 1918, contribuind la încheierea Păcii de la București cu Puterile Centrale (*n. ed.*).

de armata noastră va instala imediat o filială a Băncii Naționale. Ne despărțim cu toții în rumoarea provocată de P. Lucaci, care ar crede nimerit să trimitem noi, ardelenii, o telegramă de protestare lui Tisza¹ pentru alegerea lui Mangra². Bietul popă, ce s-a alege de el, când se va isprăvi cu telegramele...

Vineri. 12 august. În cercurile politice oarecare calm. Seara sosește de la Sinaia Take Ionescu – care plecase în ajun – chemat de ministrul Constantinescu³ pentru Consiliul de Coroană și împreună cu Brătianu⁴ fixează numărul celor ce trebuie să asiste.

Sâmbătă. 13 august. Ultima ședință a Federației. Optimiști cu toții. Ne dăm seama că acest consiliu nu poate avea alt rol decât declararea războiului. Altfel, Regele n-avea nici un motiv să-l cheme, fiind dată de la început majoritatea pentru război. Se comentează că acest consiliu pornește din inițiativa particulară a Regelui, că guvernul nu era tocmai încântat și că Costinescu⁵ (*sic!*) l-a rugat pe Filipescu să sfătuiască pe Rege să renunțe la el. Se fixează următoarele cauze care l-au determinat pe Ferdinand la acest act: 1) Voia să apară nu ca un șef de guvern și ca un conducător al țării, având de față toate partidele; 2) Nu voia să lase pe seama lui Brătianu singur declararea, creându-și astfel un dictator dezagreabil pentru viitor; 3) Voia să imite exemplul lui Carol, care prin Consiliu de Coroană a decretat neutralitatea.

¹ Istvanț, conte de Tisza (1861-1918), om politic maghiar, prim-ministru în anii: 1903-1905, 1916-1917. A susținut o politică de maghiarizare forțată în Transilvania (*n. ed.*).

² Vasile Mangra (1850-1918), mitropolit al Ardealului. În prima parte a vieții, a luptat împotriva regimului dualist austro-ungar și a participat la mișcarea memorandistă. În ultimii ani de viață, a susținut politica guvernului maghiar (*n. ed.*).

³ Alexandru Constantinescu-Porcu (1859-1926) om politic liberal, apropiat al lui Ion I. C. Brătianu, a condus diferite ministere, a fost deputat, senator (*n. ed.*).

⁴ Ion I. C. (Ionel) Brătianu (1864-1927), om politic liberal, fiul lui Ion C. Brătianu, președintele Partidului Național Liberal, de mai multe ori ministru și prim-ministru (1908-1910, 1914-1918, 1918-1919, 1922-1926, 1927). A promovat intrarea României în război alături de Antanta, fiind unul din făuritorii României Mari (*n. ed.*).

⁵ Emil Costinescu (1844-1921) membru marcant al Partidului Național Liberal, a fost unul din fondatorii Băncii Naționale a României. În anii Primului Război Mondial a făcut parte din guvernul de uniune națională ca ministru secretar de stat (*n. ed.*).

În ședință se vorbește de speranțele germanofililor, care cred că din acest consiliu va ieși întărită neutralitatea și ni se spune că Maiorescu¹ și-a format lista ministerială.

La sfârșitul ședinței, un moment emoționant. Se ridică Filipescu: „Astăzi e ultima noastră întâlnire. Înainte de-a ne despărți, țin să vă fac din partea mea o declarație care privește politica internă pentru ziua de mâine. Cred că dacă vom lua Ardealul – și sunt convins despre asta – trebuie să se schimbe și programul partidului conservator. Eu vă declar deci că sunt pentru: votul universal și pentru desființarea latifundiilor.”

Cuvintele lui Fil.² i-au mișcat pe cei de față, care le-au primit cu aplauze. Singur M. Cantacuzino a rămas tăcut, pierzându-se într-o atitudine contemplativă.

După închiderea ședinței, Filipescu m-a oprit la el. A chemat feciorul, i-a spus ceva la ureche și peste trei minute acesta s-a întors cu o sabie. Filipescu mi-a strâns mâna: „Îți dau sabia mea...”

Am ieșit la plimbare împreună, cu automobilul, afară din București. El palid, cu ochii albaștri plini de lacrimi, mi-arată soarele roșu, care apunea pe orizont: „Ultima zi din România mică!”

14 august. Duminică. Ziua mobilizării. În ziare apare că consiliul (*sic!*) are loc numai după masă la ora 3. La ora 11½ mă întâlnesc pe stradă cu Brâncoveanu³, care-mi spune că acest avis i-a dat numai pentru inducerea în eroare a publicului, care staționa pe străzi. La Filipescu acasă așteptau mai mulți: Brâncoveanu, M. Cantacuzino, Hiotu⁴, Deșliu etc... La 1¼ sosește Filipescu, intră palid, cadaveric, între noi: „Totul e bine, am declarat război Austriei... Regele a fost admirabil...”

¹ Titu Maiorescu (1840-1917), critic literar, mentor al societății „Junimea”, om politic conservator, ministru în mai multe rânduri, prim-ministru în anii 1912-1914, calitate în care a prezidat Conferința de pace de la București din 1913, care a pus capăt celui de-al doilea război balcanic. A rămas în Bucureștiul ocupat de Puterile Centrale, dar a refuzat să colaboreze cu ocupanții (*n. ed.*).

² Filipescu (*n. ed.*).

³ Constantin Basarab Brâncoveanu (1875-19), educat în Franța, om politic liberal – din 1913 conservator -, unionist (*n. ed.*).

⁴ Constantin Hiotu (1861-1920) licențiat în drept la Paris, deputat de Vlașca (*n. ed.*).